

IVAN BOŠKOVIĆ
Filozofski fakultet
Odsjek za hrvatski jezik
Radovanova 12, HR – 21000 Split
boskovic@ffst.hr

POETSKA UPORIŠTA VIDINA KNJIŽEVNOG IDENTITETA

Viktor Vida jedno je od najznačajnijih imena izvandomovinske (iseljeničke/emigrantske) književnosti.

Percipiran je kao pjesnik "izoliranosti i iskorijenjenosti", najizrazitiji "Mediteranac u mladoj hrvatskoj lirici", "discipulus Matoševih duhovnih sljedbenika" te jedan od velikih pjesnika nove hrvatske poezije. Nerijetko sa snagom povijesno kritičkog pravorijeka, navedene atribucije govore u prilog imenu kojemu ni nesklone prilike u domovini nisu dokraja onemogućile književni život. Uz nesklonosti društvene prakse koja je šutnjom nastojala onemogućiti njegov puni život u tradiciji iz koje niče i koju svojom riječju i konstituira i obogaćuje, Vidinoj recepciji svakako je pridonijela i tragična smrt u Argentini.

Za razliku od drugih pjesnika hrvatske izvandomovinske književnosti, Vida je doživio i domovinska izdanja i kritička čitanja. Uz kreativan oslonac na tijekove europskoga moderniteta, pogotovo talijanskoga hermetizma, pri tome se posebno naglašavala vezanost za "romantično-impresionističku liriku zagrebačkoga boemskoga kruga i Matoša, Wiesnera i Tina kao reprezentante navedena pjesničkog iskustva te s pjesnicima duhovne inspiracije.

U Vidinoj književnosti nekoliko je autotopografskih, povlaštenih mjesta. Riječ je o iskustvima zavičaja, kavanskog pjesničkog i duhovnog bratstva te prognaničkog zbilji koji i svojom učestalošću i referentnošću strukturiraju kao uporišta njegove književnosti i znakovito pripomažu razumijevanju i oblikovanju njegova ljudskog i književnog identiteta. U radu je naglasak na pjesničkim uporištima njegova ljudskog i pjesničkog svjetonazora.

KLJUČNE RIJEČI: *Viktor Vida, zavičaj, Boka, kavane i pjesničko i duhovno bratstvo, teška prognanička zbilja, ljudski i pjesnički svjetonazor.*

Viktor Vida doživljava se kao najznačajnije ime izvandomovinske (iseljeničke/emigrantske) književnosti.¹ Nazivan "Orfejem iz tuđine" (Matković 1982), uz Meštrovića i Kljakovića predstavljao je i "trećeg čovjeka unutar hrvatske emigracije"

¹ Pod pojmom *emigrantske književnosti* podrazumijevamo književnost nastalu među hrvatskim piscima koji su nakon 1945. godine iz političkih, ali i drugih, razloga morali napustiti Hrvatsku. Pojam emigrantska književnost često se izjednačava s *egzil-literaturom* ili *književnošću u egzilu*. Helge Pross ističe da *emigrantska književnost* označava literaturu nastalu u emigraciji, bez izravnog doticaja

(Maruna 2006: 74-82) te je percipiran kao pjesnik "izoliranosti i iskorijenjenosti", "sjećanja i samoće" (Petrač 1995: 5-19), "najizrazitiji Mediteranac u mladoj hrvatskoj lirici" (Lendić 1962), "discipulus Matoševih duhovnih sljedbenika" (Rogošić 1971), "jedan od velikih pjesnika nove hrvatske poezije" (Kupareo 2006: 27-38), "sužanj i pobjednik vremena" (Katalenić 2006: 55-62) i "pjesnik nijansiranja stvarnosti." (Grubišić 2006: 133-143). Književne povijesti ističu da ga "nijedan životni izbor nije mogao prisiliti na potpuni gubitak domovine" (Novak 2004: 48), apostrofirajući ga, uz Ivaniševića i Nizetea, "našim najznačajnijim hermetičarom" (Milanja 2000: 305-312), te pjesnikom/piscem u čijem je stvaralaštvu "raspoznati i potencijalnu energiju onoga što će se realizirati u poslijeratnim poetikama moderniteta" (Donat 2012) i sl. Navedene atribucije, nerijetko snagom povijesno kritičkog pravorijeka, govore u prilog imenu kojemu ni nesklone prilike u domovini nisu dokraja onemogućile književni život, iako su zabranama i oktroiranom šutnjom nastojale onemogućiti primjerenu recepciju i tako mu uskratiti mjesto koje mu u historiji hrvatskih slova pripada. Kako svaka istinska poezija, a Vidina to uistinu jest, nalazi put do čitatelja, tako je i njegova našla mjesto u svijesti onih koji su prepoznali njezinu vrijednost po mjeri onih sastavnica koje jamče dugo trajanje u "kulturnom krajoliku" hrvatske riječi.

Uza nesklonosti društvene prakse koja je šutnjom i zabranama nastojala onemogućiti njegov istinski život u tradiciji iz koje niče i koju svojom riječju i konstituirala i obogaćuje, Vidinoj recepciji svakako je pridonijela i tragična smrt u Argentini, gdje se, zajedno s mnoštvom "raseljene braće" (Nikolić), našao nakon teških godina talijanskoga izgnanstva i egzila. Upravo je "smrt stvarnoga Vide [navodi Akrap] pokrenula i omogućila rođenje fiktivnog lika, tekstualno oblikovanoga dvojnika koji svoje mjesto nalazi u književno-kritičkim tekstovima i čije je oblikovanje u tolikoj mjeri zaokupilo Vidine kritičare da je bavljenje samim pjesničkim tekstovima predstavljalo tek manje bitan dio" (Akrap 2011: 181-193).

Premda istinita, izrečena misao – a nije do li varijacija Rogošićeve da su "domaći kritičari na Vidu gledali kao na pjesnika, čija smrt ostavlja na čitaoca jači dojam od djela" (Šimundža 2005: 524) – ne može umanjiti činjenicu da je Vida, za razliku od drugih pjesnika hrvatske izvandomovinske književnosti, ipak doživio i domovinska izdanja i kritička čitanja. Koliko god nam se ona danas činila manjkavima, u prilog je tome recepcija koja Vidino pjesništvo, ali i djelo u cijelosti, vezuje za najdublje tradicije hrvatske književnosti i njezin kreativan oslonac na tijekove europskoga moderniteta, pogotovo talijanskoga hermetizma. U tom smislu posebno se naglašava vezanost za "romantično-impresionističku liriku

s matičnom sredinom, koja je domaćoj publici nepristupačna, dok pojam *egzil-literature* obuhvaća produkciju nastalu izvan matice, uključujući i emigrantsku. Dubravko Horvatić ih naziva i "nepostojeći hrvatski pisci" (usp. Isti, *Nepostojeći hrvatski pisci*, Consilium, Zagreb, 1993.) jer se i njihovo ime i djelo, izuzev u Jelčićevoj (usp. Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb, 2004.) i Novakovoj (usp. Slobodan Prosperov Novak, *Povijest hrvatske književnosti*, I-IV, Slobodna Dalmacija, Split, 2004.), gotovo i ne spominju. Najpoznatija imena hrvatske emigrantske književnosti su Boris Maruna, Ivo Lendić, Vinko Nikolić, Rajmund Kupareo, Dušan Žanko, Bogdan Radica, Antun Bonifačić, Antun Nizeteo, Ante Kadić, Vinko Grubišić, Lucijan Kordić, Hrvoslav Ban, Rok Remetić i dr. O emigrantskoj književnosti поближе usp. Vinko Brešić: *Hrvatska emigrantska književnost (1945-1990)*, u: Isti, *Teme novije hrvatske književnosti*, NZMH, Zagreb, 2001., str.179-213.

zagrebačkoga boemskoga kruga" (Matković 1982: 86) i Matoša, Wiesnera i Tina kao reprezentante navedena pjesničkog iskustva te s pjesnicima duhovne inspiracije (...). Ista činjenica uvjetovala je i razdiobu Vidine poezije na onu domovinsku i onu izvandomovinsku. Dvadesetak pjesama nastalih u međuratnom razdoblju vezuje ga uz produktivno ozračje Ujevićeve, Matoševe i Wiesnerove pjesničke prakse, dok pjesništvo nastalo u emigraciji – a ono je nosivi dio njegove književne biografije – bitno korespondira s utjecajima modernističkih poetika. Književna znanost pri tome izrijeком ističe "plastičnost, zgusnutost, zbitost i gustoću stihova" u kojima pjesnički traga za "uporištima vlastitoga bića i identiteta" (Milanja u: Nemeč 2000: 758), što se posebno intenziviralo u "iskorijenjenosti" argentinskog egzila nakon što je odlaskom iz domovine izgubio svoje okružje i svoju "usidrenost". (Milanja u: Nemeč 2000: 758).

U Vidinoj književnosti nekoliko je autotopografskih mjesta. Riječ je o iskustvima koja svojom učestalošću i referentnošću strukturiraju kao uporišta njegove književnosti i znakovito pripomažu razumijevanju i oblikovanju njegova ljudskog i književnog identiteta. Istovremeno osvjetljavaju djelić razloga koji su rezultirali pjesnikovim tragičnim udesom.

1.

Dominantni (mitopoetski) topos u Vidinoj književnosti – u širokom spektru uspomenskih sadržaja vezanih uz djetinjstvo, Boku i Perast – je *zavičaj*. Nije riječ samo o činjenicama intimne biografije koliko o aspektima pjesništva koji ga svojom višeslojnošću vezuju za rodni krajolik i u njegove slojeve pohranjenu (duhovnu) memoriju. Identificiranje prostorom naime ne odvija se isključivo kroz materijalne danosti, već i kroz duhovne sadržaje koje pjesnik – bilježeci prostorne oblike – reflektira u sebi. Günzel kaže da su "značenje i identitet prostora međusobno ovisni i utemeljeni na čovjekovoj fundamentalnoj potrebi da svojoj egzistenciji podari smisao" (Sablić Tomić 2009). Kako su u slojevima prostora pohranjeni mnogi civilizacijski znakovi, njihova uloga u formiranju nacionalnog (ali i ljudskog) identiteta od posebnog je značaja. Nazivajući ih "prostorima kulture", Bachelard govori i o "proizvedenim prostorima", razumijevajući u njima mjesta životnih situacija koje bitno definiraju čovjeka. Ističući da je krajolik u jednakoj mjeri izgrađen od slojeva sjećanja kao i od slojeva pamćenja, Simon Schama postavlja pitanje "da li, kad gledamo krajolik, vidimo prirodu ili kulturu" (Schama 1996: 7), na što odgovor otvara brojne interpretacijske mogućnosti, poglavito ako se zna da je "krajolik djelo uma, repozitorij sjećanja i opsesija ljudi koji ga promatraju" ili ga nose kao dio svojeg identiteta/svojih identiteta. A upravo je mnoštvenost² određenja čovjekova bića i bića naroda razlog nedoumicama koje definiranje identiteta izaziva. Pri tome ključna nedoumica, kako kaže Biti, zapravo izvire iz nemogućnosti određenja je li riječ o uzroku ili posljedici, pretpostavki ili učinku različitih očitovanja... (Biti 2000: 190).

² Bertoša navodi da "hrvatski povijesni identitet i nije drugo nego li suma osebnih dubokih otisaka u političkom tkivu, kulturnome patrimoniju i kolektivnoj memoriji". Usp. zbornik *Identitet Istre-ishodišta i perspektive*, Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar, Zagreb, 2006., str. 30.

Tematiziranjem emotivne vezanosti uz određeni prostor književnost preko jezika pripomaže konstituiranju identiteta određenoga pisca. Utjelovljena u "jeziku kao *mogućem iskustvu* – a izražena kroz pojmove kulture poput *općih mjesta*, stereotipa, predrasuda, mitema i citata, pohranjenih u stvarnim ili imaginarnim leksikonima" (Oraić Tolić), književna je slika svakako jedan od bitnih načina izražavanja identiteta, kojemu je zavičaj jedno od najdubljih ljudskih uporišta i identitetskih sastavnica.

U širokom smislu književnih realizacija Vidinim su zavičajnim slikama i tvorbama posvećene sljedeće stranice: "Boka i Bokelji", "Fragmenti jedne intimne autobiografije", "Bokelji putuju", "Boka", "Lađari", "Vrt u Perastu", "Majka", "Moja ulica", "Mrtvi gradovi na moru", "Sjećanje na Dalmaciju", "Zavičaj", "Ex voto"... Izraziti autobiografski ton i sadržaj tih slika samo potvrđuje da autobiografija i nije do li (moguća) slika vlastita identiteta. U prepoznatljivu koloritu u njoj se zrcali odnos onoga koji piše i onoga o čemu piše. Teorija ističe da autobiografija zrcali "unutarnju perspektivu doživljajnog subjekta i nazora vezanih pretežito za njegovo iskustvo". Biti također ističe da se u autobiografskim tekstovima, postupkom individualiziranog probira činjenica, vlastiti život i doživljaj stavljeni u književnu perspektivu, pri čemu "polazu pravo na istinitost jamčeci identitet autora (pripovjedača) ili barem autorsko pokriće za pripovjedačev iskaz" (Biti 2000: 190). Po onome što pišu i onome što (namjerno ili nenamjerno) prešućuju, autobiografski su tekstovi autentični i reljefna su refleksija odnosa prema svojoj sredini, vremenu, ljudima, dominantnim idejama i osjećanjima. Ono pak u čemu su ti tekstovi pouzdani i u čemu je njihova privlačnost jesu dojmovi, predodžbe i raspoloženja koja su u piscu takvih tekstova navedeni događaji i njihovi akteri izazvali. Zato je i pričanje po tome uvijek u funkciji "rada na otkrivanju vlastitog identiteta, odnosno vlastitih identiteta", jer identitet "nije fiksna, čvrsta točka iz koje polazimo i kojoj se vraćamo, već kontinuirani proces stvaranja i razaranja, napuštanje staroga i uspostavljanja novoga" (Zlatar 2004: 188). Različita lica (više-glasje), kao način uspostavljanja dijaloga s prošlošću, ali i s drugostima sebstva, kako ističe Zlatar, "preduvjet su svakoga identiteta budući da je "naše lice skup različitih identiteta koji su u prošlosti nastajali i nestajali, izgrađivali se i razgrađivali" (Zlatar 2004: 21).

U članku "Fragmenti jedne intimne autobiografije", napisanom u lipnju 1939. godine, Vida piše: "Rođen sam u jednom malom gradu u morskome zatonu s pepeljastom pozadinom smokove šume i agava, u kome večeri uvijek imaju nečeg tajnovita" (*Sabrana djela II*: 16). Iako izrije kom ne navodi o kojem je zatonu riječ, (autobiografski) Vidin subjekt kazuje tek da "bi mogao mnogo toga pričati o tom gradiću čiji (je) vonj izdaleka raspoznavao (kad bi se u njega vraćao)", ne skrivajući da su njegovo mjesto u njegovoj svijesti zauzeli "neki drugi realizmi", bogato hranjeni spoznajom "da je zemlja mala i okrugla" te da se "neprestano okreće".

Ne govoreći o kojim je realizmima riječ, bljeskom autobiografske ispovijedi tek nagoviještene, navedene riječi svoju konkretizaciju dobivaju u zapisu "Boka i Bokelji" iz 1949. godine, kada je Vida već živio svoju iskorijenjenost u argentinskoj emigraciji i kada je na stranicama *Glasa sv. Antuna* razvio plodnu književnu aktivnost. "Mali grad u morskome zatonu..." u navedenom eseju/ zapisu, kasnije personificiran kao "slatki umorni mrtvi grad" ("Boka i Bokelji", *Izabrana djela*:

276), situiran je "na krajnjem jugu Dalmacije" (...), dok je "pepeljasta pozadina" prisposobljena ljepoti (proslavljenih) jedinstvenih skandinavskih fjordova koji "ne mogu pokolebati moga uvjerenja da je Boka kotorska ostvarenje božanske priče, koja se tu više nego i u jednom kraju svijeta dotakla zemlje i ostavila na tom moru i u tom kamenu svoj vječni trag" (ID : 276). Godinu kasnije Vidin "najljepši svijet koji izabire moja duša" ("Zavičaj", ID: 202) dobiva svoje (povijesno/geografsko) ime (Perast) i nacionalnu identifikaciju ("Mi Hrvati s mora poput ostalih Mediteranaca doživljavamo ljepotu kao jednu od prvih stvarnosti (...) koja oblikuje stvari"; ID : 202). "Velika smeđa tvrđa" iz navedenog zapisa preobražava se u stihovima pjesme "Ex Voto" u "moja bijela tvrđa" (ID: 64) u čijem su kamenu njegovi dragi našli svoje počivalište. Prizvanom slikom groblja Vidina naracija uspostavlja kontinuitet povijesti i suvremenosti na prostoru o kojem govori. Dakako, groblje pri tome nije samo posljednje počivalište i znak "osobitog poštivanja prema pokojnicima", već trajno identitetsko uporište i znamen "visoke kulture jednog naroda". Živeći naime svoje živote zajedno sa svojim mrtvima, Vidini su zavičajnici "u tom kultu (groblja), koji je sve druge zasjenjivao, htjeli da imaju svoje drage umrle kraj sebe, da im se mogu pomoliti, pa da obdareni prisućem mrtvih, njihovim zagovorom i utjehom molitve nastave tešku rabotu dana" ("Boka i Bokelji", ID: 280).

Svijest o zajedništvu govori i iz slike groblja u oživljenoj veduti: "Otočić Sv. Jurja, rijedak (je) primjerak romantičnog krajolika, otoka mrtvih, gdje se opkoljavajući istoimenu crkvicu dižu uvis tamni vjekovni čempresi između grobova peraških patricija" (ID: 280). Vrijedi podsjetiti da nije posrijedi tek slikarska impresija za koju se vezalo oko Vidina autobiografskog subjekta, što potvrđuje i činjenica da mu se višekrat vraćao, primjerice u pjesmi "Groblje pokraj mora": "Ležim u travi primorskoga groblja, kraj grma kupjene i spaljena vrijeska (...)." (ID : 106)

Ili dalje: "U bratstvu smrti, zagrljeni istom ljubavi, kojom su se obdarivali za života, snivaju svoj sanak uglednici i mornari, opati, župnici i ribari kraj Zmajevića, Vicković, Smekija i Krilovića. I sada počivaju izloženi morskom vjetriću, pozdravljeni anđeoskim pozdravom i feralima što se pale na otočićima" ("Boka i Bokelji", ID: 280). O snazi te svijesti, koja prožima svaki pjesnikov susret sa zavičajem, govori i slika/varijacija u naprijed navedenoj pjesmi: "Spavaju ribari, težaci, komodori, okruženi morem, borovinom, gdje Srpanj leži nauznak s pužićem i morskom resinom u bradi ispod Velikih kola, kad se zvijezde pale" ("Groblje pokraj mora", ID: 106).

Ostanemo li na tragu Vidine (autobiografske) naracije, valja istaknuti da ga je zavičaj "zadužio" time da je "već u djetinjstvu nazreo nužni red sklada i odazive geometrije među stvarima", odnosno da upravo njemu duguje "osjetljivost za boje, ugođaje i arhitektonsku mjeru" ("Zavičaj", ID: 202). Ne krije da mu je rodni grad svojom ljepotom "ispunio (zdenac) duha vedrinom", koji u njegovoj svijesti i nije do li metonimija umjetnosti. Štoviše, priroda se ponaša kao umjetnost. Time Vida posredno potvrđuje da krajolik nije samo prostor, već i duh koji iz njega raste i koji se književnošću kontinuiraju.

Između uporišnih znakova sa snagom trajne identifikacije u Vidinoj zavičajnoj Boki posebno je istaknuta – *vjera*. Kao trajni civilizacijski kod, ona je utjecala na život stanovnika i zadržala se kao mjera njihova prepoznavanja do današnjih dana. Riječima Vidina subjekta: "Svaki grad sa svojom bogatom kronikom i starim

pergamena povezan je s historijom zapada i kršćanstva, svaki spomenik govori o svijesti, žarkoj vjeri starih Bokelja i njihovoj privrženosti Crkvi, čiji su odani sinovi bili i ostali od najstarijih dana kroz duga i mučna stoljeća, i europskom Zapadu, koji ih je duhovno oblikovao i učinio članovima kulturne zajednice, koja ima svoje temelje u psihi i materijalnim simbolima svoga duhovnoga rasta ("Boka i Bokelji", ID: 278). Kao duhovne simbole privrženosti Crkvi Vida izdvaja gradske zaštitnike: Sv. Tripuna i Gospu od Škrpjela.

Po predaji koju naracija konstituira, donesen s jednog od brojnih putovanja "u daleka mora i luke", svetac "obučen u kratku togu" s palminim listom u jednoj ruci i "Gradom, opkoljenim čipkastim zidinama i surim gorama" u drugoj, sv. Tripun u svijesti Bokelja živi kao "trajni znak neba i sklonosti i volje Sveca da živi među njima, u njihovom gradu" (ID: 278). Zahvalni što ih je svojom milošću obdario, "domaći sinovi" su mu u znak zahvalnosti podigli crkvu i namijenili ulogu zaštitnika i zagovornika pred Bogom.

Drugi znamen vjere žitelja je otočić Gospe od Škrpjela, nastao tako da su Peraštani godinama bacili kamenje u zaljev i na umjetnoj stijeni sagradili crkvu, uresivši je "skupocjenim pločama, prozorcima i stropom..." (ID: 279). Vida će u svojoj književnosti višekratno posegnuti za slikom "crkva i starinskih katedrala, / u kojima vise srebrne svetačke slike i raspela", za rasadnicima "svetih popovskih bajka legenda" ("Bokelji putuju", *Sabrana djela II*: 8).

O pripadnosti (zapadnom kršćanskom) europskom svijetu ne manje svjedoče i brojni mozaici, mandrača uz obalu, luke za brodice, odlomci mramora što su ih klesali "grčki umjetnici i rimski majstori". Ti materijalni artefakti – koji potvrđuju da povijest i nije nego li ostavljanje tragova u vremenu – posebnost bokokotorskog prostora izražavaju i u znakovima socijalnog predznaka, poput autonomije u uređenju društvenih odnosa. Ta će autonomija godinama biti "jamstvo poštivanja stoljetne predaje lijepih običaja i života u skladu s tisućgodišnjim zasadama etike i religije" ("Boka i Bokelji", ID: 278). Vida pri tome posebno apostrofiraju organizaciju gradske vlasti sa svojim vijećima i statutima niklima iz svijesti o općemu dobru kao etičkom i društvenom idealu.

Među osobitim znakovima zavičajne identifikacije Vida spominje i "bokeljske bašče". Mnogo više od snage "uresa gradova", one su "nastajale i služile odmoru i popodnevnom sjedenju u hladu". Kao mjesta dokolice, u njima su se "čitali brevijari", humanisti su dovršavali rasprave, stihotvorci pjevali kraj nekog zdenca u duhu turobnog petrarkizma... " (ID: 280). I imenom prizvani petrarkizam vidljiv je znak (dugo)trajnih veza koje su Bokelji tijekom povijesti održavali sa Zapadom. Premda ne spominje imena, nije teško zaključiti kako su Vidinoj refleksiji svoje djelo/vanje "posudili" i Bizanti, i Paskalić, i Bona-Boliris, i Bolica-Kokoljić, i drugi koji su svojim gospojama i "prebijelim cvjetovima" posvećivali svoje stihove i pjesme.

Isto raspoloženje nadahnjuje i atmosferu Vidine evokacije "Vrt u Perastu": "Ljupkosti sunca u vrtu raspuštenom / iza trošnih dveri kuće moga oca / kad me zima bije svojom vlažnom sjenom, / daruju me slutnjom naranče i gloga" (ID: 137), pridajući im u osobnom životu ulogu zakloništa pred nemirima i narastajućom pustoši.

Poznato je da u definiranju identiteta *mentalitet* ima snagu jedne od dominantnih identitetskih sastavnica. Uvjetovan i neodvojiv od prirode/krajolika, on u bitnome izražava čovjekov svjetonazor i ona "složena duhovna stanja, raspoloženja i temperament" ("Boka i Bokelji", ID: 281). Sve mijene i "raspoloženja" prirode manifestiraju se i u čovjeku, pa je Vidin čovjek jednom "vrlo razgovorljiv, voli šetnju uz more, prijatna ćaskanja i vedru šalu" (ID: 283), drugi je pak put "povučen u se, (...) obuzet 'čudnim nastrojenjima', (...) zaokupljen je maštanjima, uronjen u svoju nutrinu, rastresen..." (ID: 283).

Vida ne krije da je njegov zavičajnik još "zarana spoznao tragičnu stranu života, i onaj osjećaj koji se u njima usadio kroz stoljeća najezda, ratova i drugih pošasti"(...) (ID: 283). Stoga je on svekoliku kartografiju pretvorio u pozornicu iskušavanja sudbine ("pokorio sebi") i nastojanje da "pronađe svoju Atlantidu"/osvoji svoju sudbinu. Moć te opsjene njegov će bokeljski čovjek/moreplovac – svejedno da li Kotoranin ili Dobročanin ili Prčnjanin – iskušavati na svekolikim "prostorima i širinama". Iz tog iskustva izranja Vidina rečenica:

Siromašan kraj prisilio je Bokelje da se zarana posvete moreplovstvu kako jedinom vrelu prihoda, ali ih je na daleke plovidbe tjerala u prvom redu snatriculačka narav, da pronađu poslije skitnje i megdana koraljni otok, gdje se može sjesti u hlad pod začaranom kruškom. Vračali su se sa tih maštovitih pohoda neobavljena posla, ali bi u rodnom kraju počinili samo časak, dok prikupe nove snage i opet krenu dalje. Tek bi pred starost spoznali svu besmislenost sličnih potraga i ispraznost zemaljske sreće, pa bi se umorni vraćali kući. Kako nijesu bili blagohlepni, sagradili bi lijepu kuću za potomstvo, a Svecu u skladnoj i najstarijoj romanskoj katedrali u Dalmaciji darovali kakav mramorni stup, išaran modrim žilicama ili zlatno srce Gospinoj slici u Perastu, čuvajući za sebe samo koju muransku čašu, srebrni svijećnjak ili stradivari za vižlasta unuka (ID : 285).

Na drugom mjestu, pjesnički rečeno: "Ne zaboravljam na vas, mile stvari, / Penati i Lari djetinjskog mi doma. / Postojani vrijedni pitomi domari: / (Tanjuri, čaše, romjenče i zdjele, / uskrnsni stolnjaci s pogačom pod klasom. / Vi, krčazi u vitrini, zveckali ste zvonkim glasom" ("Dušama umrlih stvari", *Sabrana djela I*: 196).

Vidini su zavičajnici istinski junaci mora ("Lađari", *SD I*: 10), "vječite skitnice i pečalbari" ("Bokelji putuju", *SD I*: 8). U susretima s drugima oni su gradili znakove svojega prepoznavanja, što se vidi ne samo u crkvama nego i u artefaktima koje su s tih putovanja donijeli i njima obogatili svoje živote. S novim vremenom međutim ("pućine prepolovljene" i "izračunate dubine", Bokelj "nije imao što tražiti") nestat će i potraga za njihovim iskustvima i znanjima; umjesto novih doživljaja i iskušenja njihove će živote s vremenom "hraniti" nostalgija o "čarolijama kojih je nestalo zauvijek" kao jedina stvarnost: (...) "milujući s prozora svoje kuće pogledom kroz bosiljke bastione, koji se penju u visinu, vitke zvonike crkava iz zelena i crvena kamena, u kojima počivaju pod renesansnim nadgrobniim pločama gradski zastavnici, prepošti i majstori pomorske balistike, a na oltarima sveci, blaženici i čudotvorci, blagi ljudi i velike majke, (...) ti zvonici i ti tornjevi upućuju mu vid k nebu, na koje gleda s harnošću kao donator na starinskoj slici, koji kleči i moli se zaštitniku između serafina i ruža, i uviđa kako su sva zemaljska maštanja taština i jedino u krilu vječnosti usredotočena prava sreća" ... ("Boka i Bokelji", ID: 285).

Ista misao, samo u pjesničkoj varijaciji: "U starim slikama gledamo danas junačke likove admirala. / I čini nam se, da je uistinu to bilo vrijeme sjajnih pobjeda, / svih ovih pirata na trabakulama s krmom od korala. / No, tko osporava, da im je venom tekla gusarska krv, / i da su pred freskom Naše Gospe palili svijeće..." ("Boka", *SD I*: 11).

Teško se oteti dojmu da su navedene riječi i slike odjekuju prostorima Zbuteginih misli i osjećanja kako je govor o Boki danas "bremenit povijesnim naslijeđem i priziva začudnu ljepotu krajolika, ali i muk gradova, slavu otaca i ugašeni sjaj patricijskih domova, a ponajprije obilje nostalgije i melaholično mirenje sa sudbinom" (Banac i dr. 1993).

Svejedno je li riječ o onoj zapisanoj ili onoj koja samo živi u svijesti njihovih žitelja, govor o prostoru uvijek je i govor o povijesti. Izražavajući da identitet prostora živi i iznova se konstituira u pričama i legendama te drugim oblicima, Vida naglašava da Boka, i svako njezino mjesto, ima svoju malu, privatnu povijest. Neovisno o njezinoj snazi, ona ne govori samo o njezinim ljudima, nego i stvara osjećaj povezanosti s "poviješću koju su proživjeli i kolektivnom sudbinom koju doživljavaju" (Bertoša 1993: 19). Štoviše, ona tim ljudima "daje osobit smisao pripadnosti", ali i vlastitu opstojnost u vremenu, vlastiti kontinuitet, unatoč evolucijama i mijenama" (Bertoša 1993: 19).

Identitet zavičaja kao uporište svojeg identiteta Vida je u svojoj književnosti opisao prostorom i mentalitetom, moreplovstvom, vjerom i crkvom, poviješću i tradicijom, oblicima gradske kulture, artefaktima i sličnim atribucijama. Neovisno kolika je snaga kojom su navedeni sadržaji upisani u zavičaj, oni oprostoruju Braudelovu "gramatiku civilizacije" kao sumu brojnih kulturoloških kodova koji determiniraju jedan svijet, ljude i život u njima s kojima se Vida identificira i u svojoj im književnosti namjenjuje snagu povlaštenog mjesta.

2.

Odlaskom iz zavičaja i dolaskom u Zagreb na studij tridesetih godina Vida se produktivno vezao s Ujevićem, Wiesnerom, Polićem, Alfirevićem i društvom "akademije flaše". Druženja i približavanje pjesničkoj praksi Matoševe duhovne i pjesničke sljedbe u njegovoj će književnosti potaknuti mnoštvo refleksija o tom kavanskom pjesničkom i duhovnom bratstvu koje će ugraditi u svoje pjesme i u feljtonske i esejističke naracije. I njihov broj i težina književnog otiska govori kako nije riječ samo o časovitim poticajima; štoviše, književna povijest ističe da je bliskost s nasljednicima "velikog učitelja" i njegove lire bitno utjecala i na promjenu osobnog pjesničkog tonaliteta te napuštanje slobodnog stiha mladenačkih pjesama.

U Vidinoj književnosti: "Kulturni krajolik", "Duša grada", "Poezija kavane, bara i automata", "Kavane, *caffè, caffè*", "Matejna", "Pjesnik i duša grada", "Kavana i zimske večeri", "Jutarnje zebnje kavane"... kao i kod bliskih mu duhovnih srodnika, kavane nisu samo književni motiv niti pak mjesta urbane topografije određena za zadovoljenje nepca ili želudca. U Vidinoj književnosti one su (najprije) duhovna kategorija, "oblik i stil življenja" (Cindrić), a tek potom prostorne, gradske činjenice, mjesta susretišta ljudi istih/bliskih duhovnih/

umjetničkih nadahnuća. One su (i) mjesta okupljanja intelektualne i umjetničke elite, u kojima se rađaju ideje koje počesto presudno utječu na formiranje javnog mišljenja. U *Čitanju grada* Nemeč ističe da su kavane i "institucija građanske javnosti", mjesto "osvojene" slobode, otvorenosti i razumijevanja drukčijosti! Riječju, kavane su mjesto (intimnog) pripadanja i kao takvo prostor reprezentacije i identifikacije. Posve je stoga razumljivo da su kavane prepoznatljivi identitetski topisi pojedinih gradova (bečke, pariške, rimske i firentinske kavane), baš kao što je i život umjetnika često neodvojiv od govora o njima.

Kao nositelji gradskoga/građanskoga duha i kapitala, poznato je da kavane grad čine "privilegiranim mjestom življenja" (Mumford). Neovisno o njihovim razlikama, uvjetova-nima društvenim i civilizacijskim posebnostima sredina, vidi se to u poticajnim atmosferama za književnike i umjetnike različitih opredjeljenja i izraza, pa neke od njih i danas pružaju povode za različite senzacije i imaginacije. Ne osvrćući se na europski kontekst, kažimo tek da je Matoš (gornjogradsku) "Matejnu" uveo u literaturu, baš kao što je "Tip-Top" velikom Tinu priskrbio auru besmrtnika, a "Korčula" Alfireviću ispisala posljednje stranice sudbine!

Vidin pjesnički subjekt ne krije da su odlaskom iz zavičaja njegove preokupacije "postali neki unutrašnji realizmi" ("Fragmenti jedne intimne autobiografije", ID: 248).

Kao jedan od tih realiteta, bliska njegovu senzibilitetu i umjetničkom svjetonazoru, kavane su Vidi bile rječito, duhovno i poetsko uporište. Pomičući "za zimskih dana" zavjese "za zamagljenim prostorima" i gledajući "uvis ne bi li primijetio kakav modri četverokut mora", bijela "paučina (koja) lijeće zrakom ispod plava neba" u njegovim riječima preobražava se u metonimiju zavičaja i utočište pjesnikovu poljuljanom identitetu (ID: 248). Posve je razvidno da je Vidi grad, uostalom kao i mnogim hrvatskim piscima i umjetnicima, mjesto nelagode. U njegovu "razbijenu" subjektu ("Ja sam razbijen") (ID: 249) grad izaziva bremenit teret misli ("dosadi-lo ovako živjeti", bez "cilja i prave svrhe"; ID: 249) koje ga nagone na (osobno) priznanje da s "mnogim stvarima oko njega nije kako bi trebalo biti" (ID: 249), a dodatno ga potiče slika "mračne ulice" i nepoznata čovjeka u crnini pod "plinskom svjetiljkom". Upravo stoga Vidin (autobiografski) subjekt ne krije da je upravo u kavanama tražio i nalazio odgovor stanjima svoje uznemirene svijesti, o čemu rječito govori i osobno priznanje da one u njemu izazivaju dublje emocije nego spaljeni hramovi nauke: "Uza sve poštovanje koje imam prema hramovima nauke, ne bih osjetio takvu bol da vidim kako gori kakva biblioteka, kao pred srušenom krčmom tu" (ID: 251). U njima je našao svoju duhovnu/književnu identifikaciju: "Iluminacije od alkohola i onih kava, čitanje Baudelairea i Labriole. Debate, polemike, diskusije. (...) opet spremali smo apele na ljudsko bratstvo u duhu humanitarne lirike Li T'ai-Poa ..." (ID: 252).

Da navedene riječi nisu puka retorička fraza, Vidin subjekt posreduje izravnim prizivom Matoša, Wiesnera, Polića, Tina i Alfirevića, a izrijeком se spominje i "naš Zvonko" (Milković, op. a.); slika Matejne konkretizirana je prizivom Polića, Matoša i Donadinija ("Matejna", ID: 88), potom Wiesnera i Tina ("Bilješka za životopis", ID: 158), (pod)sjećanjem na Tina ("Vatrometi sna", ID: 109). Osim naslovom, ista je Matejna približena i ikoničkim znakovima: "Namiguje nad Svetim Markom

prastara, / žuta Luna ..." ..., ali i pozivanjem na mrtvo "pjesničko bratstvo" ("mrtvi mili") kojemu se pjesnikov subjekt, nazvan "vaš nepoznati brat", obraća. Slične identitetske atribucije imaju i stihovi Wiesnerovih "Kavanskih pjesnika" ("Poezija kavane, bara i automata", *ID: 257*), iz koje, kao i iz drugih pjesnikovih riječi, izbija nostalgija za (iščezlim) vremenom. Ta nostalgija međutim nije samo izraz dubokog osjećanja subjekta, nego i svojevrsna strategija "čuvanja identiteta" (Biti 2000). Štoviše, ona je "odgovarajuća forma identiteta" (Boym 2005: 112) i u "strahu od gubitka" pruža utočište pred raspadom mnogih iluzija. Ona je osjećanje koje nadilazi "individualnu psihologiju". Posrijedi je, kako navodi Boym, neutaživa "žudnja" za vremenom "našega djetinjstva i sporijim ritmom naših snova" (Boym 2005: 112). Zato nostalgičar, veli autorica, "želi da ponovi historiju i da je pretvori u privatnu ili kolektivnu mitologiju" budući da, kako ističe i Hutcheon (1998), "daje višak smisla i vrijednosti određenim trenutcima".

Vidini zapisi/eseji nude brojna uporišta navedenim mislima. Naime, reflektirajući o kavanama kao dijelu osobnog vremena i pamćenja, Vida sa žaljenjem konstatira da one danas "pripadaju inventaru prošlosti" ("Kavane, caffe...", *SD II: 55*). Umjesto mjesta (kulturne/umjetničke) posvećenosti ("mirišu na fine lirske zavjetrine"; "Kavane", *SD I: 18*), osnažena u gričanskoj veduti "dvoraca mašte nad bijelim oblakom" (*SD I: 18*), kavane su u vremenu (suvremene) dekadencije i krize – izgubile svoje značenje. Više nisu mjesto gdje su (kavanska) inteligencija i umjetnici nalazili prostor za svoje dokolice; dekadencija modernog vremena natjerala ih je na "taktički uzmak" ("Kavane, caffe...", *SD II: 56*) i kavane pretvorila u mjesta sastanaka "burzijanaca u dabrovini, artista i dandyja" ("Kavane i zimske večeri", *SD I: 16*), pa ne iznenađuje da su neke od kulturnih, poput kavane El Greco, prenamijenjene u "modernu kozmetičku trgovinu" ("Kavane, caffe...", *SD II: 58*). Štoviše, mjesta gdje su pjesnici sastavljali sonete i gdje je napisana cijela jedna književnost, preobrazila su se, praksom novog vremena, u mjesta druženja "poslovnih ljudi, koji govore o Zürichu i valuti" ("Jutarnja zebnja kavane", *SD I: 17*). Tako je zajedno s kavanama nestalo i "srčanih vatrometa" i prštavih duhovitih kalambura, što pjesnikovu nostalgiju izdiže ne samo na razinu identitetskog znaka, nego i strategije njihova pamćenja i čuvanja. Identificirajući se s duhom i svekolikom kapitalom koji su stoljećima akumulirale i konstituirale, u svojoj književnosti Vida je kavani, sa svim pripadajućim značenjima, osigurao ulogu jednog od auto/topografskih uporišta i znakova identifikacije.

3.

Vidina književnost zrcalo je slojevitosti njegova ("razbijena") bića. Bilo da s nostalgijom pjeva o slikama zavičaja, bilo pak da je riječ o nelagodi u velikom gradu ili pak o gubitku životnih uporišta odlaskom u emigraciju, u prevladavanju tih stanja – a ona su pridonijela njegovoj tragičnoj sudbini – Vida se u svojoj književnosti često, posebice posljednjih godina, utjecao vjeri i religiji. Premda u mladenačkim danima nije prikrijavao kritičan odnos prema religiji "...i da su pred freskom Naše Gospe palili svijeće (da pljačka bude bolja)" ("Boka", *SD I: 11*), prognaničke nevolje u kojima ga je "strah pratio, sudbina progonila, tuđina prožimala, a smrt tjeskobno nudila svoje oslobođenje" (Šimundža 2005: 525), utočište su nalazile

u religioznim razmišljanjima, vjerskim/vjerničkim slikama i metaforama. Želeći stihom izraziti bremenit teret prognaničke zbilje, sve češće i sve dublje okretao se nutrini svoga bića, svojim trajnim i dubokim samoćama. One su njegov duh usmjeravali transcenciji, beskonačnom Bitku i Bogu kao "iskustvu" koje može "osloboditi čovjeka" i podariti mu smisao. U stanjima rezignacije i "pomiren(osti)" da je sam, "neizlječivo, bez nade, izgubljen u svijetu" ("Samoća", ID: 157), Bog je bio onaj s kime "pjesnik govori", koji ga razumije i "ziba u svojoj nježnosti"; on mu je otkrio druge i nepoznate prostore transcendentne stvarnosti u čijem "sjajnom zrcalu (...) nebo postaje bistro u svojoj prozirnosti" (Šimundža 2005: 534).

Za dublje razumijevanje Vidinih duhovnih iskustava zbirka *Svemir osobe* (1951) nudi obilje poticaja. Kao istinsko zrcalo njegove intime ona govori o koordinatama pjesnikove duhovnosti i religioznosti, o dubokoj prožetosti pjesnika i njegova stvoritelja. U obilju slika, metafora i simbola duboko prožetih religioznim ozračjem i duhovnom refleksijom pjesnik zahvaljuje Bogu na svemu čime ga je obdario, na snazi kojom ga krijepi da izdrži teret sudbine. Tako npr. u *Sanku pod tvrđavom Bog/ On mu "baca ključ"* kojim će otvoriti vrata koja vode do njega; u (simboličnom) *Gorućem grmu* "on je početak i kraj veličanstvenih ura / Na dušinu sunčaniku", onaj je koji "dijeli ljubav", koji na "rijekama caruje / zasjenjujući oklopnike", od njegove "vatre plodovi sazrijevaju". Vidin (spoznati) Stvoritelj je posvuda, njegova svenazočnost ispunja svekoliki svijet i vrijeme, on je onaj koji razumije pjesnika i sve ljude. Za razgovor s njime "nisu potrebne zapaljene svijeće, / ni vesele svečanosti gdje se kupe mnoštva; on je "voda gdje zamire večer". Kao i pjesnik u svojim stihovima, njega veliča "i šum školjke", bogohulnik "ističe njegovo postojanje", on daruje "slatkoću trudnom snu".

U Vidinoj poeziji Stvoritelj se iskazuje u brojnim oblicima. Njegovu prisutnost pjesnik nalazi u slikama vanjskoga svijeta, otkriva ga u meditacijama, izražava u metaforama i u mističkim zanosima, duhovnim prostranstvima i nadahnućima. Zato i njegova poezija nije tek intiman čin već mjera i oblik su/stvarateljstva i zahvalnosti kojom je obdario pjesnika.

Još dublja religijska i vjerska osvjetljenja Vidina razmišljanja i nemiri dobivaju u knjizi *Sužanj vremena* (1956). U ovim su stihovima religiozna obzorja pjesniku zaklon pred pitanjima kojima je obuzet ("Ne znam što je, gdje je i kamo ide"), ali i trajan zalag nepokolebljivog uvjerenja da "nijedan pokret neće biti izgubljen" (Šimundža 2005: 545). Ona su unutarnji zavičaj, kako kaže Katalenić, intimno "kopno spasa, splav svjetlosti u tmuši i kaljuži misli i zlih sjećanja, nereda u nama i oko nas" (Katalenić 2006: 59).

"Iako ga je život progonio, a sudbina izazivala", kako kaže Šimundža, zahvaljujući vjeri Pjesnik "ostaje metafizički siguran". Pred teretom vremena i svekolike rezignacije, izraženima u metafori *otrovanih lokava*, Bog je bio pjesnikova snaga, a vjera istinsko utočište.

U Vidinoj književnosti mnoštvo je slika, metafora, simbola, meditativnih refleksija i konotacija religijske inspiracije i nadahnuća. Potraga za dubokim duhovnim i vjerskim uporištima u njegovoj je književnosti dobivala i nalazila različita osvjetljenja i pjesnički izražaj, premda sumnje nikada nisu bile takve da bi u pitanje dovele snagu Božje providnosti i radosti koja uređuje čovjekov svijet.

I u mladenaštvu kada je otišao iz zavičaja, i u studentskim zagrebačkim danima, ali i u argentinskom prognaništvu, Vida nije sumnjao u Boga. U svojoj poeziji s njime je razgovarao na svoj način, ovisno o raspoloženjima i životnim odnosima. Iz takvih raspoloženja i životnih situacija rađalo se pjesnikovo uvjerenje, vidljivo u različitim izrazima i tonovima, da mu je Bog "životna potreba, a vječnost sudbinska perspektiva" (Šimundža 2005: 551).

4.

Apostrofiranje poetskih uporišta i referentnih toposa Vidine književnosti pokazuje da oni i nisu nego li temelji njegova ljudskoga i pjesničkoga bića, njegova identiteta. U mnoštvu pjesničkih i književnih slika i izražajnih varijacija u njih je Vida impregnirao najdublje odrednice svoga svjetonazora. Bilo da su posebno apostrofirani i izraženi u književnom mediju, bilo da su isprepleteni u slojevima književnog izražaja, i zavičaj i kavane i Bog rječiti su znakovi njegove književnosti, a njome i njegove identifikacije.

Osim u pjesmama kojima je stupio na vrata književnosti, pjesnikov zavičaj najdublje mu je uporište i u argentinskom egzilu. Pod "tuđim nebom" (Nikolić) slike Boke, s obiljem pojavnosti i metaforičkih iskaza, obasjavale su njegov tegoban život. Kuća, maslina, ulica, vrt, ljudi, svetinje, groblja, navike i mentaliteti njegovih ljudi, bili su istinsko utočište pred tegobama kojima je bio izložen. Maslina u rodnom kraju/krajoliku tako nije samo drvo, nego metafora za snagu koja mu je bila potrebna. Svojim ljepotama zavičaj je za/dobivao koordinate "izgubljenog raja", a mukotrpan život njegovih brodara (lađara) i moreplovaca bio je snaga koja je pružala nadu da ustraje. U velikom gradu i tuđem svijetu nostalgična nadahnuća zavičaja, njegova ulica i njegov vrt, kuća i ljudi, postat će alegorija božjega vrta i ljepote (zajedništva) koja ispunja čovjeka i iskupljuje svaki njegov poraz i gubitak. U tim slikama Vida je nalazio smiraje svojem "razlomljenom" biću, svojoj izgubljenosti, svojim samoćama i problemima. Prepune nostalgije i slika prognaničke sudbine navedene tvorbe uvrštavaju Vidu u red rijetkih ispovjednih pjesnika.

Dolazak u Zagreb Vidinu je subjektu, kako sam kaže u fragmentima autobiografije, otvorio prostore novih realnosti. Tragajući za uporištima svojega književnog rasta, njegov pjesnički subjekt djelić je odgovora nalazio među ljudima istih stvaralačkih nagnuća. Matoševa sljedba, pjesnici-učenici "magičnog trigrama", otvorili su mu vrata književnosti i hranili ga iskustvima pomoću kojih je širio svoje umjetničke horizonte i gradio vlastite književne svjetove. U poticajnoj atmosferi kavanskih kružoka njegov se duh obogaćivao novim spoznajama i rezultirao tvorbama i feljtonskim zapisima koji ga uvrštavaju u krug posvećenika književnosti i umjetnosti. Istu ulogu u Vidinu životu imat će i inozemni boravci i iskustva čijim je modernističkim poticajima krijepio svoju pjesničku liru i gradio pjesničku prepoznatljivost.

Dolazak u Argentinu, a o razlozima njegova odlaska književna povijest još nije dala konačnu ocjenu, Vida se – poput drugih hrvatskih izbjeglica – suočio s novim izazovima. Teška životna zbilja i gubitak životnih uporišta, s kojima se nosio teže od drugih, zacijelo jer je pjesnik koji sve dublje i proživljava, otvarali su mu vrata

novih realnosti. Unatoč kolebanjima, vjera i religija s vremenom će postati istinsko uporište i zaklon pred sudbinskim pitanjima prognaničke kobi koja će, na kraju, dovesti do smrti pod kotačima jureće nemani.

Može li poezija/književnost ponuditi uvjerljiv odgovor pitanjima o Vidinoj sudbini? Neovisno o činjenici da to i nije njezina uloga, u njezinim slojevima mnoštvo je znakova koji su pjesnikov usud nagovijestili. Naime, u trenutcima kada su životne nevolje pritiskale tako jako da ih nije mogao izdržati, konačna se odluka nametala po sebi. Onaj koji "ne ostavlja svoga stvora nikad" nije više mogao pružati utjehu onome tko je izgubio svaku nadu, koji je "skršen od teške borbe sa zlom" ("Unamunov nadgrobnni natpis", *SD II*: 210). Umjesto putem kojemu su nada, Bog i vjera orijentiri i putokaz, Vida je – govori njegova poezija – "krenuo suprotnim putem" ("Sonata za orgulje", *SD I*: 106); "Crna ptica Noći sletjela je na njegovo rame" ("Sužanj vremena", *ID*: 86) Zauvijek je time ugašen jedan život prepun nemira, nesreća i svakovrsnih iskušenja. A upravo o njima rječito govori njegova književnost, čiju životnu i književnu slojevitost hrvatska kulturna javnost upoznaje posljednjih godina.

LITERATURA

Viktor Vida. 2012. *Sabrana djela I, II*. Zagreb: Dora Krupićeva.

A k r a p, Ivan. 2011. "Proizvodnja prostora i mjesta u pjesmama Viktora Vide". *Zbornik Riječki filološki dani*. Rijeka: Filozofski fakultet Rijeka, 181-193.

B a n a c, Ivo, P r o s p e r o v N o v a k, Slobodan, S b u t e g a, Branko. 1993. *Stara književnost Boke*. Zagreb: Slon.

B e r t o š a, Miroslav. 2006. "U znaku plurala. Višebrojni i višeslojni identitet istarski (Kroki ranoga novovjekovlja XVI.-XVIII. stoljeća)". *Zbornik Identitet Istre-ishodišta i perspektive*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja Ivo Pilar.

B i t i, Vladimir. 2000. *Pojmovnik suvremene književne i kulturne teorije*. Zagreb: Matica hrvatska.

B o y m, Svetlana. 2005. *The Future of Nostalgia*. Beograd: Geopoetika.

B r e š i ć, Vinko. 2001. "Hrvatska emigrantska književnost (1945-1990)". *Teme novije hrvatske književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 179-213.

D o n a t, Branimir. 2012. "Predgovor". U: Viktor Vida. *Sabrana djela I, II*. Zagreb: Dora Krupićeva.

G r u b i š i ć, Vinko. 2006. "Viktor Vida (1913-1960)". *Književna kritika o Viktoru Vidi*. Zagreb: Dora Krupićeva, 133-143.

H o r v a t i ć, Dubravko. 1993. *Nepostojeći hrvatski pisci*. Zagreb: Consilium.

H u t c h e o n, Linda. 1998. "Irony, Nostalgia, and the Postmodern". *University of Toronto*. <http://www.library.utoronto.ca/utel/criticism/hutchinp.html>

J e l č i ć, Dubravko. 2004. *Povijest hrvatske književnosti*. Zagreb: Naklada Pavičić.

- Katalenić, Zvonimir. 2006. "Sužanj i pobjednik vremena". *Književna kritika o Viktoru Vidi*. Zagreb: Dora Krupićeva, 55-62.
- Kupareo, Rajmund. 2006. "Poezija Viktora Vide". *Književna kritika o Viktoru Vidi*. Zagreb: Dora Krupićeva, 27-38.
- Lendić, Ivo. 1962. "Viktor Vida i njegova poezija". *Sabrane pjesme*. Buenos aires.
- Maruna, Boris. 2006. "Dvostruki emigrant ili principe constante in exilio". *Književna kritika o Viktoru Vidi*. Zagreb: Dora Krupićeva, 74-82.
- Matković, Marijan. 1982. "Orfej iz tuđine". *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Milanjica, Cvjetko. 2000. *Hrvatsko pjesništvo od 1950. do 2000*. Zagreb: Altagama.
- Nemec, Krešimir. 2000. *Leksikon hrvatskih pisaca*. Zagreb: Školska knjiga.
- Nemec, Krešimir. 2010. *Čitanje grada*. Zagreb: Naklada Ljevak.
- Novak, Slobodan Prosperov. 2004. *Povijest hrvatske književnosti I-IV*. Split: Slobodna dalmacija.
- Petrač, Božidar. 1995. "Viktor Vida: Kruh samoće". *Biseri hrvatske književnosti, drugo kolo, sv.16*. Zagreb: Mozaik knjiga, 5-19.
- Rogošić, Mirko. 1971. "Poezija Viktora Vide". *Otrovane lokve*. Zagreb: Centar za kulturu Narodnog sveučilišta grada Zagreba.
- Sablić, Tomić, Helena. 2009. "Aleksandar Flaker: Autotopografija I. 1924-1946". *Moderna vremena Info*. <http://www.mvinfo.hr/izdvojeno-kritike-opsirnije.php?ppar=3561>
- Schama, Simon. 1996. *Landscape and memory*. New York.
- Šimunđža, Drago. 2005. *Bog u djelima hrvatskih pisaca*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Zlatar, Andrea. 2004. *Tekst, tijelo, trauma*. Zagreb: Naklada Ljevak.

LES SUPPORTS POÉTIQUES DE L'IDENTITÉ LITTÉRAIRE DE VIDA

Viktor Vida est l'un des noms les plus importants de la littérature d'exil.

Il est perçu comme un poète «de l'isolement et déraciné», le Méditerranéen le plus remarquable de la littérature croate du début du XXe siècle, 'le discipulus des adeptes spirituels de Matoš', l'un des grands poètes de la nouvelle poésie croate.

Souvent, avec le pouvoir d'attribution critique historique, les attributions citées sont en faveur de ce nom. Même les circonstances défavorables de son pays d'origine n'ont pas totalement empêché son activité littéraire. À côté des pratiques sociales, qui ont essayé d'atténuer son travail qui se situait dans la tradition dont il était issu, tradition qu'il établissait et enrichissait par sa parole, il ne faut pas oublier sa mort tragique en Argentine. Tout cela a certainement contribué à la réception de Vida.

Contrairement à d'autres poètes de la littérature d'émigration croate, Vida a connu les éditions et les lectures critiques dans son pays d'origine. Avec le soutien créatif au progrès de la modernité européenne, en particulier à l'hermétisme italien, on a notamment insisté sur l'attachement au 'lyrique romantique impressionniste du cercle bohème zagrébois et au lyrique de Matoš, Weisner et Tin, perçus comme des représentants de l'expérience poétique citée, autant qu'aux poètes d'inspiration spirituelle.

Dans la littérature de Vida on trouve plusieurs éléments topographiques, des lieux privilégiés où on parle de l'expérience de sa patrie, de la fraternité poétique et spirituelle issue des cafés, autant que de la réalité de l'émigration. Ce sont des éléments qui, par leur fréquence et leur référence, servent de supports à sa littérature et contribuent à la fois, de manière significative à la compréhension et à la conception de son identité humaine et littéraire. Dans cet article l'accent est mis sur les supports poétiques de sa vision humaine et lyrique.

MOTS-CLÉS: *Viktor Vida, la patrie, Les Bouches de Kotor, les cafés et la fraternité poétique et spirituelle, la dure réalité de l'émigration, la vision poétique et humaine.*

